

Actituds artístiques davant el canvi climàtic: del naturalista a l'activista. MARK DION/ HERMANN JOSEF HACK

Resum *L'article explora les connexions entre art i canvi climàtic i mostra -mitjançant l'anàlisi de l'activitat artística d'aquests dos artistes- que la visió del canvi climàtic des de l'art contemporani aporta informació complementària a aquella proporcionada per la ciència, l'economia, o la política, alhora proposa noves estratègies comunicatives i activa la consciència de l'espectador mitjançant respostes poètiques per tal d'entendre millor el nostre planeta*

Paraules clau: *art & canvi climàtic, eco-art, activisme artístic, art i ciència*

Title *Artistic Attitudes to climate change: from naturalista to activist. Mark Dion and Hermann Josef Hack.*

Abstract *The article explores the connections between art and climate change and through analysis of the artistic activity of these two artists shows, the vision of climate change from contemporary art, providing complementary information to that given by science, economics, or politics, while bringing new communication strategies and active consciousness of the viewer with poetic responses to better understanding our planet.*

Keywords: *art & climate change, eco-art, artistic activism, art and science*

Àngels Viladomiu Canela. Espanya, artista visual. Doctora en Belles Arts. Professora Departament d'Escultura, Facultat de Belles Arts, Universitat de Barcelona.

Introducció

L'impacte del canvi climàtic, l'acceleració dels pronòstics mediambientals i les imprevisibles perturbacions associades, així com la constatació que tot plegat comportarà un canvi cultural en la vigent transició cap a un món diferent, ha repercutit en la pràctica d'un gran nombre d'artistes visuals contemporanis. L'article presenta algunes de les actituds artístiques davant d'aquest fenomen i posa èmfasi en el seu marcat caràcter transdisciplinari.

L'artista Mark Dion recupera la figura romàntica del naturalista i reclama des de l'art, temàtiques que en principi són monopoli dels científics, com per exemple, la biodiversitat; mentre que l'artista Hermann Josef Hack, lluita contra el canvi climàtic mitjançant l'activisme polític i es proclama Ministre del *Global Brainstorming*.

Art & canvi climàtic

L'evidència que el canvi climàtic global determinarà en les properes dècades la manera com habitem al planeta és un fet. L'informe de l'IPCC (Grup Intergovernamental d'Experts sobre Canvi Climàtic) de l'any 2007, constata que el progressiu increment d'aquest fenomen és conseqüència de les activitats humanes. Sota aquesta evidència existeix un problema d'abast mundial, no tan sols per la intensitat del fenomen pronosticat, sinó també per l'extensió d'aquest. El procés acumulatiu de l'escalfament global és el resultat - de llarg abast - d'un sistema productiu i d'un creixement econòmic basat en un model insostenible. Justament

la inseparable imbricació d'aquest fenomen amb el nostre sistema productiu és el que desencadenarà - de fet ja està provocant- canvis substancials en la nostra cultura.

La creixent consciència, entre la població mundial, que l'amenaça del canvi climàtic és tema clau prioritari, va estar molt ben representada en la portada de la revista *Time* (abril 2006). El provocatiu títol “be worried, be very worried” (preocupeu-vos, preocupeu-vos molt) venia acompanyat d'una de les més clares icones de l'escalfament global, la imatge d'un ós polar sobre un minvant illot de gel a la deriva. “Emissions de CO2”, “escalfament global”, “desgel de les glaceres”, “Forat d'Ozó”, “augment del nivell del mar” esdevenen conceptes clau que dominen i protagonitzen el discurs actual. Alhora paraules com “sostenible”, “ecologia”, “verd” han esdevingut tan versàtils i mancades d'ideologia que davant de la banalització del seu ús ja no ens causen efecte. Tal com ens diu Flannery, un dels majors obstacles per abordar el canvi climàtic és que aquest s'ha convertit en un clixé molt abans de ser entès.

Darrerament molts artistes han considerat aquestes temàtiques com a motiu central de les seves activitats, en major o menor grau d'implicació, fent ús d'estratègies comunicatives molt variades i àmplies. Tanmateix la creació de plataformes artístiques, així com la celebració d'exposicions que aborden aquestes temàtiques, constaten la importància i actualitat del tema.

La idea de canvi climàtic intrínsecament comporta transversalitat i multidisciplinarietat. La lluita per pal·liar aquest fenomen ha implicat molts sectors de la societat, col·lectius i disciplines. En aquest procés l'art també ha volgut estar present com aglutinador de perspectives diverses, com també aportant estratègies i respostes diferents. El gran avantatge d'aquestes estratègies artístiques és que els artistes poden actuar o reaccionar davant d'aquests camps problemàtics sense establir dependències directes amb allò polític o econòmic.

Del naturalista a l'activista

Alguns d'aquests artistes han estat més sensibles a aquests temes arran del seu interès o proximitat a les ciències naturals, d'altres a conseqüència de la seva implicació social o activisme polític. Garraud diu que un factor decisiu entre molts dels artistes que han dirigit la seva recerca escultòrica o trajectòria artística cap a la natura, ha estat un predilecció per les ciències naturals, sovint ja des de la infantesa i posa l'exemple del cas de Joseph Beuys.

A continuació s'analitza com responen de manera diferent els artistes Mark Dion i Hermann Josef Hack, el primer amb actitud reflexiva i analítica mitjançant una mirada irònica, el segon amb l'acció activant projectes participatius que interactuen en l'àmbit social.

Segons l'artista americà Mark Dion, la «Natura» és una categoria cultural que no està sota el monopoli dels científics. L'interès per les ciències naturals i el museus d'història natural estan en el nucli del seu treball. La taxidèrmia, les composicions taxonòmiques, l'ús d'hàbitats i diorames, presentacions biogeogràfiques, la *Wunderkammer*, la teoria de l'evolució, la història de l'ecologia, tots ells són mètodes i recursos que serveixen a l'artista per posar en qüestió el nostre lloc a la natura.

Científic, biòleg, arqueòleg, caçador o arxiver són algunes de les actituds adoptades per l'artista. L'art de transformar-se és una estratègia central en el seva praxi artística, que li serveix en la construcció d'un caràcter, d'una personalitat, d'una escena. Per Dion la instal·lació és la forma d'art més adequada per aconseguir transmetre la representació d'un temps passat i d'un caràcter o personalitat.

Figura 1. Instal·lació *The Library for the Birds of Antwerp* de Mark Dion. Museum van Hedendaagse Kunst, Antwerp, 1993. **Figura 2.** Mark Dion com a naturalista.

Una part important de les seves obres giren entorn de l'amenaça del medi ambient i l'extinció de la diversitat de les espècies a conseqüència del colonialisme, la industrialització, el capitalisme, etc. L'any 1993 realitza el projecte per al Zoo d'Anvers i *La Biblioteca d'ocells d'Anvers*. En el primer intervé directament en l'aviari del zoo, en l'altre crea un espai expositiu sense barreres entre els espectadors i els ocells. Tots dos escenaris il·lustren la història d'un passat bàrbar, on el comerç lucratiu d'ocells exòtics en el segle XVI va tenir conseqüències nefastes en la preservació de determinades espècies.

El projecte *Tasting Garden* (Yorkshire, 1996) té una clara voluntat interdisciplinària, es situa en un territori mixt, meitat hort, meitat obra d'art: el jardí esdevé l'obra d'art, l'obra d'art és l'apreciació gustativa dels fruits del pomerar. Aquest peculiar enjardinament està

dedicat a varietats d'espècies arbòries absolutament particulars, marcades per l'estatus de rares - poc comú -, amenaçades , en perill o extingides.

En el paper d'investigador de camp, des de fa uns anys, es dedica a recol·lectar objectes, una mena d'arqueologia de restes culturals. Més que una declaració crítica (statement) de la nostra societat superficial es tracta d'evidenciar que nosaltres som una part del passat però també existeix una part de futur en nosaltres. La nostra societat deixarà sens dubte el major llegat material com cap altra societat ho ha fet anteriorment.

Dion aconsegueix presentar-nos amb sagaç anàlisi aquell tracte, sovint cruel, que l'home a conferit a l'entorn. Planteja preguntes i ironitzar respecta el tracte cultural d'allò que encara entenem per "natura".

D'altra banda, l'artista alemany Hermann Josef Hack (1956), a concentrat les seves activitats artístiques en la lluita contra el canvi climàtic. Hereu de l'activisme ecològic de Joseph Beuys, del que va ser deixeble, reconeix la influència de les idees fonamentals del pensament beuysià, com ara l'escultura social, el concepte ampliat de l'art, la creativitat com a únic capital i la idea de l'art com activitat política.

L'any 1991 inicia el Projecte *Global Brainstorming* que li servirà de sostre de totes les seves futures accions i del qual s'auto-proclama ministre. La Globalització i els "Networks" vinculats a temes mediambientals esdevindran el seu principal interès. Aquest projecte es concep com a plataforma per establir una xarxa mundial amb el màxim de connexions, i amb la participació de qualsevol persona o col·lectiu interessats.

Hack desenvoluparà diverses formes d'interacció artística d'àmbit social fent ús de medis de comunicació com l'Internet, el fax, la videoconferència, les connexions per satèl·lit, etc. Part dels projectes artístics més actius en el camp de la reflexió crítica sobre l'ús dels mass-media han estat fonamentats en la creença que és possible solucionar molts dels problemes de la societat mitjançant una comunicació pública diferent basada en la creació d'entorns d'intercanvi d'opinió. *Art is to change what you expect from it* ens recorda.

L'any 1994 va organitzar juntament amb el vaixell d'investigació "Polarstern" i el Museu de Ciències Naturals Koenig de Bonn, la primera videoconferència via satèl·lit de caire obert i en un espai públic. Els visitants del Museu accedien a la connexió en directe amb els científics de l'Antàrtida mitjançant una gran pantalla situada dins del Museu.

Un any més tard realitza un projecte d'Internet sota el títol *El Forat d'Ozó com a Escultura Global*. En aquest volia fer visible com el comportament de cadascú de nosaltres contribueix donant forma al forat de la capa d'Ozó. La llavors Ministra de Medi Ambient de la Bundes Republik, Angela Merkel, no va mostrar cap sensibilitat ni comprensió a aquesta

iniciativa artística. Recordem que aquest mateix any aquesta política esdevindria presidenta de la primera reunió de les COP celebrada a Berlín.

Figura 2. Intervenció *World Climate Refugee Camp* de Hermann Josef Hack. Pariser Platz, Berlín, 2009.
Font: transmediale09, 26.1.2009 Foto: Hack

Des de l'any 2007 es l'impulsor de l'acció *Climate Refugee Camp* que ha portat a terme en espais públics de diverses ciutats amb la participació de voluntaris i col·lectius. L'ús d'un llenguatge concís i directe en les seves imatges així com l'emplaçament estratègic de les seves accions estan dirigits a aconseguir el màxim ressò mediàtic i repercussió social.

Només amb l'art podrem pal·liar el fenomen, ens diu Hack i recull la frase del seu antecessor Beuys: *cada home és un artista...*entre tots junts podem donar una altra forma al món. El seu missatge és clar: *Only Art will stop climate change.*

La majoria dels projectes dels darrers cinquanta anys, en els quals es reflectien qüestions mediambientals i/o ecològiques van tenir lloc fora del cub blanc. Segurament l'actual amenaça global de l'ecosistema ens està conduint cap a la formació d'una ètica de la responsabilitat pràctica més enllà del fet estètic en l'espai natural. I en aquest procés l'art té una important tasca.

Referències

AAVV(1997) *Mark Dion*, Phaidon, London

Flannery, Tim (2006) *La amenaza del cambio climático. Historia y futuro*. Taurus, Madrid pàg. 30.

Títol original: *The Weathermakers. The History and Future Impact of Climate Change.*

Garraud, Colette (1993) *L'idée de Nature dans l'art contemporain*, Flammarion, Paris, pàg.99.

Kunstforum,(2009) Existenz am Limit. Kunst und Klimawandel, Band199.

www.hermann-josef-hack.de

Fon: IPCC, 2007 “La mayor parte del incremento en las temperaturas medias globales observado desde mediados del siglo veinte se debe, con gran probabilidad, a las concentraciones de gases de efecto invernadero antropogénicas”.

COP Conferència de les Parts és l'òrgan de govern suprem del Conveni marc de les Nacions Unides sobre el canvi climàtic.